

Kutsal Roma İmparatorluğu¹

Sümevra Çalışkan²

Başvuru Tarihi: 27.01.2024

Kabul Tarihi: 07.04.2024

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Öz

Kutsal Roma İmparatorluğu (Kitap incelemesi)

Berlin İhtisas Araştırmaları Enstitüsü Rektörlüğünü yapmakta olan Barbara Stollberg-Rilinger'ın kısa sürede beş baskı yapan 2001 yılında yayımladığı "Kutsal Roma İmparatorluğu" adlı eser Vakıfbank Kültür Yayınları tarafından Mete Tunçay çevirisiyle 2020'de Türkiye'de yayımlandı. Kutsal Roma İmparatorluğu, söz konusu İmparatorluğun tarihsel olarak ne olduğunu, nasıl anlaşılması gerektiğini anakronizme düşmeden, geçmişi yargılama peşinde olmadan kısaca ve temel hatlarıyla ele alan bir çalışmadır. Bu kitap değerlendirme çalışmasında; yazarın kitabı nasıl ele aldığı, nasıl dönemlere ayırdığı, tarih yazımı veçesiyle nelere dikkat ettiği ele alınmaktadır. Tartışma ve Sonuç kısmında bu kitap vesilesiyle Osmanlı Tarihi bağlamında bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Roma İmparatorluğu, Kitap incelemesi, Osmanlı İmparatorluğu, Tarihsellik

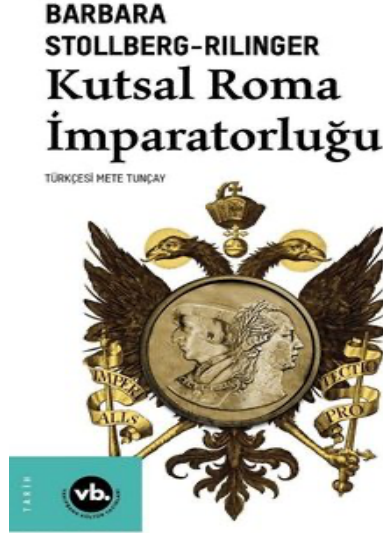
Atıf: Çalışkan, S. (2023). Kutsal Roma İmparatorluğu [Barbara Stollberg-Rilinger tarafından kaleme alınan Kutsal Roma İmparatorluğu başlıklı kitabın değerlendirmesi]. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 817-828.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bağımsız Araştırmacı, skepticalmodest@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2728-1821

Giriş

Kutsal Roma İmparatorluğu'na Bakış

Şekil 1. Kutsal Roma İmparatorluğu, Barbara Stollberg-Rilinger
(Kutsal Roma İmparatorluğu, 2020)

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ile ilgili dillere pelesenk olmuş olan Voltaire'in sözü olan “*Ne kutsaldı ne de Romalıydı; hatta bir İmparatorluk bile değildi.*” sözünü Stollberg-Rilinger “espri” olarak niteler (Stollberg-Rilinger, 2020, s.19). Bununla beraber Voltaire'in sözünün Kutsal Roma İmparatorluğu'na Avrupa'nın genelinde 18. yüzyılda hâkim olan bakış ve aydınlanma düşüncesi bağlamında değerlendirilmesi tarihselliğe daha uygundur. Bundan daha önemli olarak; özellikle 16. yüzyıldan itibaren Fransız krallarının da imparator olmaya aday olması ancak bunun mümkün olmayışını ve Voltaire'in nihayetinde bir Fransız olduğunu unutmamak gerekir. Zira özellikle 15. yüzyıldan itibaren Fransız kralları, İtalyan yarımadası ve Avrupa'da İmparatorluk ile bitmeyen uzun savaflara girmişler ve bu 19. yüzyılın ilk çeyreğine dek süregelmiştir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nu, sağlıklı ve bilimsel bir tarihsel değerlendirme için nasıl ki Safevi münevverinin bu türden olası ön yargılı değerlendirmesiyle ele alamazsak yahut Safevileri Osmanlı müverrihlerinin ön yargılarıyla anlayamazsak, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu da Voltaire'in bu ön yargılı değerlendirmesiyle ele almak önemli bir noksanlık yaratır. Ek olarak Voltaire'in 15. Louis'in tarih yazıcısı olduğunu ve bu kariyerine kralın hizmetinde başladığını, Orta Çağ Fransa tarihi üzerine de çalıştığını, epik bir üslupla 8.Charles'ın seferlerini aktarmaya can attığını (Cadiou, Coulomb, Lemonde, Santamaria, 2013, s.71 / 80-81 / 318) belirtmek gerekir. Son olarak Voltaire'in yaşadığı yüzyıldaki bakış-değerlendirmeyi İmparatorluğun bütün tarihine teşmil etmek önemli bir diğer metodolojik hatadır. Zira kitapta ifade edildiği gibi, söz konusu yüzyılda bizzat İmparator dahi İmparatorluğu anakronik algılar olmuştur. Bu kitap, bu dar görüşlü, çağının ürünü olan, tarihsel süreci hesaba katmayan yargının uygunsuz olduğunu bir nebze de olsa gösterebilmektedir.

Barbara Stollberg-Rilinger kimdir? Köln Üniversitesi'nde felsefe, tarih ve sanat tarihi eğitimi almış, Orta çağ alanında doktorasını 1985'te tamamlamıştır. Stollberg-Rilinger'in kısa zamanda beş baskı yapan Kutsal Roma İmparatorluğu adlı bu kitabının yanında birçok araştırma makalesi ve odağına erken modern Alman tarihini almış kitapları mevcuttur.

Stollberg-Rilinger kitabına İmparatorluğu tarih yazımında değişen yaklaşımlarıyla başlar ve tarih yazımının "olmuş bitmiş tarih"i nasıl değiştirdiğini ele alarak çeşitli yaklaşımların kendine has bir Kutsal Roma İmparatorluğuna sahip olduklarını anlamamızı sağlar. Ancak bir de Osmanlı tarih yazımı açısından ele alınması gereken bir Kutsal Roma İmparatorluğu anlatısına ihtiyaç vardır. Osmanlı tarih yazımı Kutsal Roma İmparatorluğu'nu nasıl görüyordu ve bu görüş günümüzdeki tarih yazımını nasıl etkiledi sorusu önem kazanmaktadır.

Avrupa tarihiyle ilgili Türkçeye çevrilmiş birçok kitap olsa da Kutsal Roma İmparatorluğu'na dair çevirilerin son derece noksan olduğu görülmektedir. Stollberg-Rilinger'in kitabı, İmparatorluğun yapısı hakkında oldukça önemli belli başlı hususlara değinmesi bakımından değerlidir. Bunun nedeni kitabın incelenmesinden sonra tartışma ve sonuç kısmında sarıh bir biçimde ortaya çıkacaktır.

Kitap, Giriş ve tarihsel olgu ve olaylar bağlamında dönemlendirilmiş on bölümden oluşmaktadır.

Kitabın İncelenmesi

Giriş bölümü: Nazi iktidarının Kutsal Roma İmparatorluk tarihini kendi maksatları bağlamında kullanmasından başlayarak tarih yazımının Habsburglar ve Prusya devleti tarafından daha öncesinde nasıl manipüle edildiği aktarılır. Bu bağlamda tarihin iktidarlarca kullanılmasına dair önemli bir kavrayış sunulduğu görülmektedir. 1806 yılında İmparatorluğun ilgasına rağmen Avusturya ve Prusya devletlerinin tarihsel araştırma ve siyasal mitolojilerine konu olduğu ifade edilmektedir. Tarihî dönem ve gelişmelerin İmparatorluğu değerlendirmeye olan etkisi sarıh bir biçimde gösterilmektedir. Bunu yaparken, İmparatorluğun modern devlet kurumundan farklı olan yönleri vurgulanarak "tarihselliğe" önemli bir emsal verilmektedir.

19. yüzyıl tarihçi ve iktidarlarının meşruiyet bağlamındaki Kutsal Roma anlatısı, tarihin bellek oluşturmada nasıl kullanıldığı da eserde göz önüne serilmektedir. Söz konusu uygulama yani bellek oluşturmanın Nazi iktidarı tarafından da başvurulan bir uygulama olduğu tarihsel süreklilik bağlamında ele alınmaktadır.

1960'tan sonraki tarihçi kuşağı Kutsal Roma İmparatorluğu'na, önceki tarih yazımı değerlendirmelerinden koparak yaklaşmışlardır. 1991 yılı sonrası Alman devletlerinin bütünleşmesi ve Avrupa birliğinin kurulması da İmparatorluğa farklı bir perspektiften bakışı etkilemiştir. Bütün bunlar Kutsal Roma'yı doğru bir biçimde ele almayı zorlaştırmıştır ve yazar bunu ifade ederek önemli bir metodolojik ikazda bulunur. Günümüz bağlamında değerlendirmemeye çalışacağını belirtir. Bu yöntemin "geçmiş olma"da yani tarihsel süreç vuku bulurken ne anlama geldiğini kavramaya katkı sunacağını ifade eder.

Birinci Bölüm: İmparatorluğun, günümüz modern (Avrupa) devletlerinin kurumları, anlayışı, özelliklerine sahip olmadığı vurgusuyla başlayarak anakronizme set örülmeye çalışılır. İmparatorluğun tarihsel seyrindeki zamanına, kurumlarına, dünya anlayışına ait olduğunu belirtirken İmparatorluk unsurlarının zaman içerisindeki algılayışlarının değişim göstermiş olduğunu gözden kaçırmaz. "Alman ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu" adının çıkış nedeni, her kelimesinden hareketle kronolojik bir yöntem izlenerek aktarılır.

İmparatorlara 16. yüzyılda Papa eliyle taç giydirilmesi 1530'da V. Karl'dan sonra son bulur. İmparatorluk içinde yapılan seçim neticesinin formalite icabı olarak Papalara sunulması 1526 sonrasında başlanmış, ancak İmparatorluğun kutsallık iddiası canlılığını korumuştur. Bu durum diğer monarşilerden üstünlük ve Osmanlılar karşısında yer almasına dayandırılmaktaydı. 18. yüzyıla gelindiğindeyse İmparatorluk görevlilerinin "kutsal" niteliğini gözardı edip kısaca Roma-Germen yahut kısaca Alman İmparatorluğu adını kullanır olmuşlardır.

İkinci Bölüm: Bu bölümde İmparatorluğun Yeni çağ'daki durumu ele alınır. İmparatorun hiçbir zaman mutlak monark olamadığı ve haklarına sahip bulunmadığının altı çizilir ki bu konum Ortaçağ'dan miras kalmıştır. Yeni çağ'da 1356 Altın Berat, 1555 Augsburg Dinsel Barışı, 1648 Vestfalya Barışı ve elektörlük koşulları İmparatorluğun temel yasaları olmuştur. İmparatorunsa uyarılma hakkı bulunmaktaydı. Soyluluk, gayrimeşru çocuklara meşruluk, mevki makamla ödüllendirme gibi hakları ve bunlar İmparatoru hiyerarşinin en tepesinde konumlandığı gibi sosyo-politik düzeni yasallaştırıp güvenceye almaktaydı. Emperyal elektörler, prensler, kontlar, yüksek rütbeli rahipler, şövalyeler, şehirler, kasabalar emperyal üyeleri oluşturmaktaydı. Bu üyelerin bir kısmının emperyal yetkileri, diette (mecliste) koltuk ve reyleri vardı ve bunların başındaysa prensler gelmekteydi. Emperyal üyeler arasında çeşitli hiyerarşiler mevcuttur ve bu hiyerarşiler bağlamında hak ve yükümlülükleri bulunmaktaydı. Büyük emperyal prensler kendi bölgelerinde güçlü otorite kurmuşlardır ve bu durum 16. yüzyılda hızla artmış, bazı durumlarda bölgesel egemenlik durumuna gelmiştir. Belirgin olarak Fransa'da görülen merkezi hükümet sistemi İmparatorlukta aksi bir seyir izlemiştir. Bu durumun Orta çağa ve 12. yüzyıla dayanan çeşitli sebepleri kitapta aktarılmıştır. Tarih içerisinde İmparatorluk sınırları değişken olmuştur ve 16.- 17. yüzyıllarda İsviçre ve Hollanda bu sınırlardan koparak bağımsız olmuşlardır. Danimarka ve İsveç krallıklarının İmparatorluk dietinde(meclisinde) koltuk ve rey hakkı da bulunmakta, günümüz Belçika toprakları olan bölgeninse bulunmamaktaydı. Prusya dukalığı ise 17. yüzyılda itibaren özerkleşmeye başlamış, Polonya da bağımsız bir krallık olmuştur. Bohemya kralı ise egemen bir prensti, emperyal yargı alanına girmiyordu. 1526'dan sonra Habsburgların Avusturya kolu Bohemya tacına da sahip oldu.³

İmparatorluğun göbeğinde emperyal diet (meclis) bulunmaktaydı. Mecliste koltuk ve reyi olan her üye emperyal zümre üyesiydi. Emperyal zümre; elektörler, emperyal prensler, kontlar, baronlar, piskoposlar kurulu, emperyal şehirler, şehirler kurulu olan karar verme kurullarından bürüne üyedir. Kitap, bu gruplara dair başlıca bilgileri verir; elektörlerin yetki, konum, otoriteleriyle İmparatorluk konumları açıklar.

Üçüncü Bölüm: Bu kısımda 1495-1521 arasındaki kurumsal pekişme ele alınır. İkinci bölümdeki emperyal zümrelerin konum ve hakları, ayrıcalıklarına dair verilen bilgi bağlamında 15. yüzyılda iç ve dış sorunların işbirliği ihtiyacı neticesinde daha dayanıklı, kalıcı emperyal kurumların ortaya çıkışı aktarılır. Böylece tarihsel süreçteki kopuş ve devamlılıklar, dönüşümler göz önüne serilir. Mâli alandaki gelişmelerin ilk kapital merkezlere evrilişine öncelik verilir. Askerî gelişmelere yer verilir. Para ekonomisinin savaş biçimine egemen olmaya başlaması ifade edilir. Roma hukukunun bu gelişmelere eklemlenmesinin İmparatorlukta profesyonelleşmeye katkıda bulunmuş olması da ihmal edilmez. Bu gelişmelerle güçlenen ve zayıflayan zümrelere dair bilgiler aktarılarak dönüşümün yörüngesi de açıklanmaktadır.

Hus savaşları, Osmanlı tehdidi, Macarlarla savaş, 100 yıl savaşlarının etkisi gibi siyasal gelişmeler karşısında İmparatorun elektörler karşısındaki sınırlı vergi hakkı olduğu vurgulanır. Bu da kitabın başında ifade edilen

³ Habsburg İmparatoru ile Bohemya kralı aynı kişiydi fakat Bohemya genel emperyal kurumların denetimi altında bulunmamaktaydı. Hükümdarı da Bohemya kralı olarak hiçbir emperyal vergiyi ödememekte, emperyal meclis-diette yahut herhangi bir emperyal kurumda rey hakkı taşımıyordu. (s. 41-42) Bu detay İmparatorluk içerisindeki hanedanlar ve hakları bağlamında önemlidir.

mutlak monarşiden uzak oluşunun kurumsal düzeyde açıklamaya yardımcı olur. Habsburgların egemenlik alanlarının ve İmparatorluğun uzaktan yönetilmesi ve diğer elektörlerin işbirliğine gereksinimi açıklanır. Bununla birlikte Habsburglar ve diğer elektörler, emperyal zümreler arasında ortak maksat ve menfaatler daima söz konusu olmamıştır. Habsburg evlilik bağlarının genişlettiği topraklar, bu hanedanda bir iktidar yoğunlaşması ortaya çıkarmıştır ve bu durum 1500’lerde gerçekleşen emperyal kurumların reformunu açıklayan en önemli etkidir. Bunun nedeni Yeni Dünya, İspanya, Bohemya gibi geniş bir alanın, İmparatorluk içerisindeki hanedanlardan biri olan Habsburg egemenliğine geçmiş olmasıdır. Bu genişleme; tarihsel deneyim, birikim ve iletişim ağlarının yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemle beraber başlayan gelişmeler müteakip 300 yıl boyunca sürece emperyal reform dönemini başlatmıştır. Burada “reform” söz konusu dönemdeki anlamı itibarıyla “eski iyi düzen”e dönüş anlamına gelmektedir. Emperyal zümreler arasındaki sorunlar için emperyal mahkeme yeni bir kurum olarak ortaya çıkmıştı ancak uygulama usul ve oluşu bakımından böyle olmuştur.

İmparatorluk meclis ve kurumlarında işleyiş, başarı ve başarısızlıklar, zümrelerin bu alanlardaki etkiler de bu bölümde genel olarak ele alınmaktadır.

Dördüncü Bölüm: Bu bölüm “Reformasyon’un Meydan Okuması” adını taşır ve önceki bölümde ele alınan kurumsal gelişmelerden önce vuku bulan Martin Luther ile başlayan, Reform adı verilen sürecin etkileri ele alınır. Reform, söz konusu kurumların kökleşmesinden önceki varoluş bunalımı olarak konumlandırılır. Emperyal kurumları değiştirmeye ek olarak güçlendirdiği de savlanmaktadır. 1519’da Habsburg V. Karl’ın İmparator seçilmesi sonrası Habsburg hanedanının Avrupa’da en güçlü hanedan olarak temayüz etmesiyle elektörlerin bu güç yoğunlaşmasından dolayı oldukça güçlü monark korkusu yaşadıkları bilgisi verilir. Luther’in maksadının siyasi olmadığı iddia edilir (ki bu kitabın zayıf yönüdür). Luther’e karşı V. Karl ve elektörlerin karşıt tutumları ekonomik ve siyasi cihetlerinden soyutlanarak aktarıldığı görülmektedir. Luther’in eyleminin elektörlerin otonomluğa çok daha fazla yaklaşmasına yol açtığı bilgisi verilir. İmparatorluk içerisinde “Reform” ile gelen anlayışın yansımaları ve köylü isyanlarına yer verilir fakat Luther’in hareketinin hiyerarşik olarak en makul olduğuna dair öznellikten etkilenme durumu da kendini hissettirmektedir.

Elektörlerin kilise-papazlara dair alanlara hâkim olmalarının kendileri için kârlı davranış olarak değerlendirdiklerine dair verilen bilgiye önemlidir. Reform’u saf inanç hareketi olarak soyutlamaması bakımından önemli bilgiler de verildiği görülse de, Luther’i bu konumda resmetmesi noksan görünmektedir. 1530’lar sonrası özellikle 1540’larda İmparator’un elektörlerle girdiği güç mücadelesi ve sonrasına dair önemli bilgiler verilir ve bu iki kampın da iktidar isteklerini göstermektedir. V. Karl’ın otoritesini artırma hususunda elektörlerin mâni olduğu aktarılır. 1555 Augsburg Dinsel Barışı ile noktalanacak uzlaşma emperyal anayasayı çığnemenen bir arada var olabilmenin yasal çerçevesi aranmıştır. Bu anlaşmanın getirileri, müphem noktaları ve elektörler ile İmparator tarafından farklı değerlendirilmiş olunmasına dair verilen bilgiler müteakip tarihsel gelişmeleri açıklamak bakımından önem arz etmektedir.

Beşinci Bölüm: 1555 Anlaşmasından sonra Otuz Yıl Savaşları’nın başladığı tarih olan 1618’e kadar olan İmparatorluk tarihi ele alınır. 1555 anlaşmasına müteakip dönemde anlaşmanın sağladığı uzlaşmayla İmparator ve elektörlerin kurumlarda işbirliğinin geliştiği görülmektedir. Osmanlı tehdidi de İmparator’a diğer elektörlerin desteğini sağlamış, Habsburgların “Hristiyanların baş düşmanı” temalı propagandası 1606 Zivatoruk anlaşmasına kadar İmparator’a beklediği yönde rey ve vergilerin ödenmesini temin etmiş, 1606 anlaşmasından sonra emperyal zümrelerin işbirliği isteği azalmıştır. Yine bu tarihe kadar İmparatorluk içerisindeki mezhepleşme eğilimi devam etmiş, Protestanlık, Luthercilik gibi mezhepler yayılımını sürdürmüştür. Katolik prensler dahil olmak üzere, prensler uyruklarının inanç ve davranışlarını denetleme ve

düzenlemeyi pekiştirmiştir. Buna karşın Augsburg taraflarında güçlenme arttığında dinsel barış tökezlemeye başlamış, 1570'lerdeyse Protestanlığın başarılı ilerlemesi tersine dönmeye başlamıştır. Lutherçiliği benimsemiş birçok Katolik prensin yeniden Katolikleşirmeyi başlatması Lutherçilerde savunma refleksi yaratmıştır. Bununla beraber Lutherçilerin kendi aralarında çelişkiler de artmıştır. Yazar bu bölümde, 1618'de başlayan Otuz Yıl Savaşları'na giden süreci berrak ve kısaca aktarmaktadır ve bunu yaparken tarafların perspektifini başarılı bir biçimde göstermektedir. Katolik hâkimiyeti dışındaki bölgelerde kiliselerin dünyevileştirilmesi, İmparator'un Katolikleşirme politikası, Katolik ve Protestan prenslerin diğer Avrupa devletleriyle ittifakları, Otuz Yıl Savaşlarına giden yoldaki gelişmelerin başlıca meseleleri olmuştur.

Altıncı Bölüm: Bu bölümde oldukça karmaşık olan Otuz Yıl Savaşları kısaca, belli başlı noktalarıyla ele alınır ve Vestfalya Barışı temel noktalarıyla değerlendirilir. İmparatorun, Katolikliği yeniden her yerde egemen kılamayacağını tarihsel bağlamı ve güçlükleri aktarılır. Savaşa dahil olan diğer Avrupa devletlerinin temsilcilerinin de katılımıyla, geçmişte benzeri olmayan bir barış konferansı olur Vestfalya. Hem uluslararası bir barış anlaşması hem de İmparatorluğun kendisi için anayasal bir düzenleme olduğu ifade edilerek Vestfalya'nın tarihsel önemi ifade edilmektedir. Daha sonra "Vestfalya Düzeni" adı verilecek durum, başlıca Avrupa siyasi aktörleri arasına eşitlik ilkesine dayanmaktaydı. Hiyerarşi üzerinde Papa ve İmparator'un olduğu düzen yerine barış sözleşmesinin üyeleri bağımsız, egemen devletler olan bir sürecin, topluluğun yolunun açılmasıydı. Kendi nezdinde sapkın olan Protestanlara eşit statü tanınması dolayısıyla Papa, bu sözleşmeyi tanımayı reddetmiştir. Yazar, bu bilgilerle Vestfalya'nın Avrupa tarihindeki konumunu kısaca aktarır.

Yedinci Bölüm: Vestfalya'yı müteakip, savaş çöküntüsünden kurtulan emperyal kurumların güçlerinin pekişmesi ve etkin işleyişi bu bölümün konusudur. Vestfalya Düzeni'nin egemen olduğu bu dönemlerde İmparator'un yükselişinin yenilenmiş olduğunu gösterir. Aynı zamanda başta Prusya olmak üzere güçlenen ve devletleşen elektörlerin ortaya çıkışı bu bağlamda aktarılır, mantıksal bağıntısı kurulur. Daha küçük emperyal zümrelerin İmparator tarafından Vestfalya güvencesine dayanarak korunması da İmparatoru güçlendiren bir etken olmuştur. Habsburg hanedanından olan İmparatorlar kendi dönemleri ve Habsburg politikaları hizmetinde bu gücü nasıl kullandıkları ele alınır. Bunun yanında Fransa'ya karşı önemli kayıplarla neticelenen savaflara girilmişken önemli kazançların olduğu savaflar da Osmanlılar ile yapılmıştır. Yazar bu kısmı 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar dönemlendirmektedir.

Sekizinci Bölüm: 1740-1790 yıllarını "Siyasal Kutuplaşma" olarak dönemlendiren yazar, bu başlığa uygun olarak bu tarihe kadar İmparatorluk içerisinde güçlenip devletleşen elektörlerle yaşanan siyasi durumu ele alır. Bu yıllardaki iç gerilimlerin çöküşe nasıl yol açtığı gösterilmektedir. Önceki bölümde bir yandan elektör prenslerin bazılarının devlet olduğu bir yandan İmparatorun daha da güçlendiği ele alınmışken burada bu güçlerin kutuplaşması konu edinilmiş, İmparatorluk tarihi için belirleyici olduğu kabul edilmiştir. Kendi maksatları olan devletlerin, İmparatorluğu sınırlayıcı olarak görmesi meselesi açıklıkla ifade edilmektedir. Kutsal Roma İmparatorluğunun, Aydınlanma'nın devlet anlayışı karşısında nasıl anakronik algılandığı da bu dönemlerin önemli bir durumu olmuştur. İlâveten İmparatorluk içerisindeki kilise prensliklerinin son derece maddiyata dayalı tutumları da göze batmaktadır. Güçlenen Prusya krallığının Avusturya aleyhine genişlemesiyle ortaya çıkan kutuplaşmanın yıkılışa yol açan etken olduğu ifade edilmektedir. Maria Theresa'nın naip olarak İmparator konumunu doldurmasıyla Prusya, Silezya'yı işgal etmiş ve büyük mücadele de ivme kazanmıştır. Diğer yandan Saksonya ve Bavyera da Fransa'nın desteğiyle Habsburglardan toprak koparmıştır. Böylece İmparatorluk içerisindeki hanedanların çekişmesinin güçlendiği gösterilmiştir. 1742 yılında, 300 yıldan sonra ilk kez Habsburg hanedanı dışından biri, Bavyera elektörü İmparator olarak seçilmiştir. Daha sonraysa yeniden Habsburg hanedanından olan 2. Joseph'in, İmparatorluğun siyasetinden

uzaklaşarak hanedanının menfaatleriyle ilgilenmeyi tercih etmesi aktarılır. Bunun da İmparatorluğa önemli bir darbe olduğu gösterilir. Prusya ile kutuplaşma da 18. yüzyılın sonunda iyice kızışmış ve İmparatorluğun kurumsal dokusunun parçalanmasına yol açmıştır. Daha zayıf emperyal üyeler kutuplardan birinin safını seçme yoluna gider olmuştur zira otorite ve meşruiyetlerini dayandırdıkları İmparatorluktan bir menfaatleri kalmamıştır. İmparatorluk kendi içerisinde zaten parçalanmıştır ve çöküşü için son bir dış müdahale gereklidir.

Dokuzuncu Bölüm: Bu kısım “İmparatorluğun Dağılması” başlığıyla 1790-1806 yıllarına tekabül edecek biçimde dönemselleştirilmiştir. Fransız İhtilâli’nin İmparatorlukta, İmparatorun durumunu menfi ve müspet olarak değerlendirenlerin bulunduğu Almanya’nın durumu açıklanmaktadır. Fransa’nın; devrimi Avrupa’ya ihracı ve ilhak politikası, 1793 yılında Kral 16. Louis’in idamı, Jakoben politikalarıyla birleşince devrime Almanya genelinde olumlu yaklaşım terk edilmiştir.

Napoleon’un savaşları İmparatorluğun önemli kısmının Fransız hâkimiyetine geçmesine yol açmış, Fransız taraftarı bölgelerin toprakları da genişlemiştir. Emperyal kilise zümrelerinin mal-mülkü dünyevileştirilmiştir. 1804 yılında Napoleon’un kendini Fransa İmparatoru ilân etmesi sonrası 2. Franz da kalıtsal Avusturya İmparatorluğu’nu kurmuştur. Bu, 2. Franz’ın hanedan kimliğini, Kutsal Roma İmparatorluğu’nun geleneksel itibarının üzerinde gördüğü anlamına geliyordu. Bunu da İmparatorluğun çözüldüğünü görmesi dolayısıyla yapmış olması muhtemeldir çünkü bazı önemli emperyal üyeler Fransa’nın yanında savaşmıştır. Austerlitz yenilgisine müteakip Pressburg Barış Anlaşmasıyla bu elektörler de krallık unvanını kazanmıştır.

Napoleon’un Ren Konfederasyonu’nu kurması ve bazı elektörlerin katılması sonrası 2. Franz’a İmparatorluk tahtından inmesi için ultiatom verilmiştir. Konfederasyon üyeleri emperyal diyetle İmparatorluktan resmen ayrıldıklarını açıklamışlardır. 6 Ağustos 1806’da 2. Franz, İmparatorluk tacını çıkararak İmparatorluğun dağıldığını ilân etmiştir.

Onuncu Bölüm: Sonsöz vasfında bir bölümdür. Kutsal Roma İmparatorluğu’nun tarihsel olarak ne olduğu, güçlü ve zayıf yönleri 11 maddede ele alınır. İmparatorluğun tarihselliğine vurgu yapılır ki bu önemli bir husustur.

Sonuç ve Tartışma

Kutsal Roma İmparatoru’nun, İmparatorluk içerisindeki konum ve haklarıyla sınırlılıklarını göstermesi bakımından bu çalışma oldukça önemlidir. Türkiye’de Kutsal Roma İmparatorluğu üzerine neredeyse hiç çevirinin olmadığı düşünüldüğünde bu önemin niteliği daha iyi görülebilmektedir. Ayrıca Ulusal Tez Merkezi platformunda “Kutsal Roma” araması yapıldığında Yüksek Lisans yahut Doktora tezi olmadığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu ve Habsburglar üzerine önemli bir araştırma birikimi mevcutsa da Kutsal Roma İmparatorluğu için aynı yargıda bulunmak zor görünmektedir.

Bu noktada, özellikle 16. yüzyıldan sonra Habsburgların imparatorluk makamında neredeyse kalıtsal olarak hâkim oldukları göz önünde bulundurulduğunda bu kitabın Habsburglar konusunda oldukça sınırlı bilgi verdiği göze çarpmaktadır. Bu duruma benzer biçimde İmparatorluğun diğer devletlerle münasebetleri ve bu münasebetlerin tarihsel seyre etkilerinin de noksan olduğu ifade edilmeye uygundur zira eserin sonunda, İmparatorluk için “*zayıf noktalarından biri kendini reforme edememenin kurbanı olmuştur* (Stollberg-Rilinger, 2020, s.187) gibi muğlak bir ifadeye dayanılmaktadır. Burada reforme etmesinden kastın ne olduğu açık bir

biçimde ifade edilmemektedir. İlaveten bağımsızlık peşindeki elektör, krallıklar ile onların diğer bağımsız devletlerle ittifaklarıyla ne kadar reforme olabilirdi sorusu ve bu sorgunun negatif cevabı bu tezin noksanı olarak göze çarpmaktadır. Zira yazar, hangi alanlarda reformun faydalı olabileceğine dair bir fikir sunmamaktadır.

Bu çalışmanın kanaatimce Osmanlı tarih yazımında bir nebze etkisi olması gerekir. Bunun nedeni kitabın gösterdiği en önemli hususlardan biri olan İmparatorluk içerisindeki hanedanlıkların yabana atılamaz haklara ve otonomiye haiz olmasıdır. Bu noktada bazı düşüncelerin sorgulanması, mesele haline getirilmesi, entelektüel arayışa yol açması gereği tarih yazımı için önem arz etmektedir. Bunların başında da Habsburglar ile yapılan 1606 Zitvatorok Anlaşması'nda Osmanlı Sultanının Beç (Avusturya) Kralı yerine Kayzer-Çesar (Sezar) unvanını kullanacak olmasının (Papp, 2013, s. 473) kayıp olarak telakki edilmesi ve tarih yazımına egemen olmasıdır. Bu yoruma göre; bu anlaşmayla "*Habsburglar ve Osmanlı hükümdarları eşit taraflar olarak görüşmeler yapmışlardır. Bu anlaşma, diplomatik teamüller bakımından Osmanlı üstünlüğü Hristiyan rakibine karşı ortadan kalkmıştır*" (Papp, 2013, s.473).

Kanaatimce bu minvaldeki egemen yorum Habsburgların, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu ve bu imparatorluk içerisindeki tarihsel gelişmeler bağlamından koparıldığı-göz ardı edildiği için ortaya çıkmaktadır, zira yukarıdaki yorum, 1533 yılında yapılan yazısız İstanbul Anlaşması'ndaki "*Avusturya Arşidükü Osmanlı sadrazamına denk sayılacaktır*" hükmü (Jorga, 2009, s. 350-351) Kutsal Roma İmparatorluğu bağlamında ele alınmamaktadır. Zira 1533 yılında İmparator, V. Karl'dır ve bu tarihte kardeşi Ferdinand Avusturya topraklarında onun naibi (Rady, 2021, s. 122; Stollberg-Rilinger, 2020, s. 86) olarak bulunmaktadır. Dolayısıyla birebir kurumsal karşılığı sayılamasa da sadrazama denk olması "doğal" görünmektedir.⁴

Bu noktada bu tezin anlamlı ve daha önemlisi tarihselliğe uygun olması için yine Kutsal Roma İmparatorluğu'nun 1606 yılına kadar yaşadığı bazı tarihsel vakalara dikkat çekmek gerekir. Bunlardan biri 1547 yılında Osmanlı devletiyle Habsburglar arasındaki ilk yazılı anlaşmadır. Burada Osmanlılar, Ferdinand'ı "*Romalıların ve ona tabi olan yerlerin kralı olan Ferenduş kralı*" olarak nitelenirken V. Karl "*onun kardeşi vilâyet-i İspanya kralı Karlo*" (Aydın, 2001, s. 24) olarak zikredilmiştir. Bu da, İmparatorluğun Avrupa'daki konumu bağlamında değerlendirilmesi gerektiğinin zaruri olduğunu göstermektedir. Çünkü V. Karl 1547 yılındaki Mühlberg Savaşı'nda Alman Protestanlarını mağlup etmiş olmasına rağmen İmparatorluğun kurumsal yapısı gücün İmparator'da toplanmasına izin vermemişti. V. Karl'ın politikaları sebebiyle İmparatorluk Devletleri Habsburg yönetimi altında bir mutlak monarşiye tabi olmaktan korkuyorlardı ve bu söz konusu isyancı devletlerin Fransa ile müttefik bir orduyla 1553 yılında V. Karl'ı bozguna uğratmıştı. Bu mesele 1555 Augsburg İmparatorluk Dietinde tahttan çekilmesiyle çözülmüştür. V. Karl, İmparator unvanını Habsburg hanedanının İspanya ve Avusturya kolları arasında bölüştürmeyi planlamışsa da İmparatorluk devletlerinin muhalefetiyle Habsburg hanedanı İspanya'ya hükmeden hanedanlık kolunun dışında verasetle kazanılan toprakları ve "*İmparator unvanını sahiplenen diğer kol ortaya çıkmıştır*" (Birdal, 2017, s. 158).

⁴ Bu noktada, (maalesef) bu çalışma hakem sürecindeyken haberdar olduğum Fatih Gürcan'ın "*Osmanlı-Avusturya Rekabetinde Çarşılık İmgesi ve Zitvatorok Anlaşması*" başlıklı 2021 yılına ait makalesinin de 1533 ve 1606 anlaşmalarını bağlamında değerlendirmeye çalıştığını belirtmem gerekir. Buna karşın Gürcan, 1533 Anlaşması'nı "*Osmanlı'nın asıl protokol üstünlüğü anlaşmanın sözlü olmasında yatmaktadır. Zira Padişah bir bakıma adeta lütf olarak Anlaşmayı Avusturyalılara bahşetmiştir...İbrahim Paşa'nın kendini Ferdinand ile kardeş görmesi yani protokolda kendine denk sayması, Kanuni Sultan Süleyman'ın bir baba figürü olarak üst kademe düşünülmesi kaynaklarda ittifakla kabul görmüştü. Burada Osmanlıların, Avusturya Arşidükü'nün temsilcilerine, bir imparator'dan ziyade bir kralın elçisine uygulanan protokolü uyguladığı açıktır*" (Gürcan, 2021, s. 183) biçiminde ele aldığı görülmektedir. Öncelikle anlaşmanın sözlü olmasının Osmanlı protokol üstünlüğünden kaynaklandığına dair yorumun gerekçesi açıklanmamıştır. Mesela Ferdinand'ın naib olması gibi başka sebepler de etken olmuş olabilir. Bundan dolayı anlaşmanın padişah lütfu olarak konumlandırılması gerekçesiz ve mesnetsiz kalmaktadır. Sadrazamla Arşidük'ün eş tutulması da ifade edildiği gibi Kutsal Roma İmparatorluğu ve naiplik durumu bağlamında değerlendirmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla Osmanlıların "*Avusturya elçisine*" imparatorluktan ziyade kralın elçisine uygulanan protokolü uygulamış olması yorumu da olgusallıkla bağdaşmamaktadır zira anlaşma Kutsal Roma İmparatoru ile yapılmamıştır.

Dolayısıyla 1547 yılındaki atmosfer altında, Fransa ile müttefik olan, Alman Protestanlarını destekleyen (Çalışkan, 2018, s. 254.) Osmanlılar da V. Karl'ı İmparator olarak nitelermeyi siyasal olarak uygunsuz telakki etmiş olmalıdırlar.

Bu noktada, 1555 yılı sonrası “İmparator unvanı da kalıtsal olan” Avusturya kolu bağlamı-bilgisi önemlidir. Bunun nedeni Habsburglar ile Osmanlılar arasında yapılan 1562 yılındaki Ahidname’de Ferdinand için “Çeh, İslavin ve Hırvat vilayetlerinin Kralı”na ek olarak “*Rim halkının güzide ve hürmetlisi ve “Alaman vilayetlerinin İmparatoru”*” elkabının da kullanılmış (Aydın, 2001, s. 25 / 71) olmasıdır. Ferdinand’ın 1558 yılında İmparator olduğu (Rady, 2021, s. 122; Stollberg-Rilinger, 2020, s.101) göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı yönetiminin de 1562 yılında (Roma ve Almanlara ait) İmparator olarak tanımış olması⁵ anlam kazanır. Yani Habsburgların Avrupa kıtası ve Kutsal Roma İmparatorluğu içerisindeki konumunun tarihsel seyri ile (bilhassa İmparatorluğun Habsburglara kalıtsal olmasıyla) Osmanlıların İmparator olarak nitelmesi⁶ paralel seyretmiş görünmektedir.

1606 Zitvatorok Anlaşmasının “*protokolde önemli bir değişikliğe gidilerek Padişah ile İmparator’un eşit sayılması ve resmî yazışmalarda “Roma Çasarı” unvanının kullanılması*” (Aydın, 2001, s. 28) biçiminde yorumlanması⁷ hem bu anlaşma öncesindeki uzun savaşlarda alınan bazı yenilgiler ve gerileme paradigması gölgesinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı yönetimi zaten Kutsal Roma İmparatoru’na 1562 yılında “İmparator” olarak hitap etmeye⁸ başlamıştır. 1606 yılında “*Roma Çasarı*” olarak Habsburg tarafının isteğinin kabul edilmiş olması bir yenilgi yahut kayıp olarak telakki edilmeye uygun görünmemektedir. Bu 1533 ile 1606

⁵ 1533 Anlaşmasını yukarıdaki gibi değerlendirmesine karşın Gürçan, 1562 sonrası Osmanlı anlaşmalarında İmparator unvanının kullanıldığını belirtir. 1593-1606 savaşlarının başarısızlık telakki edilmesi neticesinde 1606 Zitvatorok Anlaşması’nın başarısızlık ve prestij kaybı olarak nitelendiğini belirterek bu tanımlamaları kabul etmez. Yine Zitvatorok’un hezimet olmadığını ifade ettiği makalenin sonuç kısmında yukarıdaki ifadesine zıt bir biçimde “1533 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması’nda Avusturya Arşidükü Ferdinand’ın, Osmanlı Sadrazamı Makbul İbrahim Paşa’ya denk sayılması, Habsburg devlet protokolünün bir neticesidir. Bu bağlamda Avusturya Arşidükü Ferdinand, o sırada bir imparator değil, İmparator Şariken’in kardeşidir. Şariken ise, bu dönemde Madrid sarayında yaşamakta, dolayısıyla kendisinin Osmanlı ile karadan bir askeri-siyasi iletişimi bulunmamaktadır. Bu bağlamda Kanunî Sultan Süleyman’ın kendisi ile Arşidük Ferdinand’ı denk saymayarak, Ferdinand’ı sadrazamına denk görmesi, bir üstünlük değil, diplomatik hiyerarşinin doğal bir sonucudur.” tarihsel gerçekliği aktarır. Bundan dolayı bu konuyu bu bağlamdaki bir değerlendirme söz konusu olduğunda öncelikle kendisinin çalışmasına (Gürçan, 2021) başvurulması gerektiğini etik bir zaruret olarak ifade etmem gerekir. Yalnız makalesinde ifade ettiği “*Habsburg devlet protokolünün neticesi*”nden ziyade Habsburgların İmparatorluk içerisindeki konumu ve Ferdinand’ın konumunun kardeşlik değil “naiplik” olduğunu belirtmek önem arz etmektedir. Nihayetinde Gürçan; “1556’dan itibaren Viyana’daki hükümdarlar artık imparator, İspanya’dakiler ise kral unvanını kullanmışlardı. Bu bağlamda Zitvatorok’ta yapılan işlem aslında imparatorun kendini padişaha denk kabul ettirmesi değil, 1556’daki değişikliğe paralel biçimde kendisinin imparator olarak tanımlanması ile alakalıdır. Zitvatorok’ta Osmanlılar diplomatik üstünlüklerini kaybetmemişler, kendilerine eşit kabul ettikleri imparatorun artık Madrid’de değil, Viyana’da oturduğunu kabul etmişlerdi.” (Gürçan, 2021, s. 189) İfadesiyle tarihsel bağlamdaki gelişmeyi kısmen uygun olarak betimler ancak son ifadedeki “*kendilerine eşit kabul ettikleri İmparatorun. Viyana’da oturduğunu kabul etmişlerdir*” cümlesi olgusal olarak hatalı görünmektedir. Bu durum, Osmanlı’nın kabulü değil yukarıda yer verildiği gibi İmparatorluktaki gelişme neticesinde kalıtsal hâle gelmeyle ilgili görünmektedir.

⁶ Gürçan; “*Osmanlılar, Habsburgları kendilerine denk bir kuvvet olarak görmüşler ve Habsburg hiyerarşisinin en üstünde bulunan ismin İmparator unvanının bir karşılığı olarak Çasar unvanını kullanmasını tabii karşılamışlardı.*” tespitinde bulunur (Gürçan, 2021 ,s. 188) ancak Osmanlı yönetiminin, “*Habsburg hiyerarşisinin üstünde bulunan ismin İmparator unvanını..*” doğal karşılımları, Habsburgların Kutsal Roma İmparatorluğu’nda İmparator olmalarının kalıtsal olmasından sonraya tekabül etmiş görünmektedir ancak bunun da 1606 anlaşmasına kadar anlaşmalara yansımadığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Yani Habsburgları, Kutsal Roma İmparatorluğu içerisindeki konumlarına göre değerlendirmişlerdir, İmparator unvanına karşın “Çasar”ı kullanmaya mesafeli olmuşlardır demek tarihsel olarak daha yerinde görünmektedir.

⁷ Gürçan; Zitvatorok’ta yer alan, İmparator unvanının kullanılması bağlamında “*Osmanlı Devleti’nin gerçek muhatabının ancak imparator olabileceği bunun dışındaki hiçbir yetkilinin tek başına Osmanlı ile sulh yapamayacağı, kayıt altına alınmaktaydı. Bu bakımdan Zitvatorok, diplomatik bir düşüşü değil zaferin hukuki zemine yansıtılmasını ifade etmekteydi.*” (Gürçan, 2021 ,s. 188) yorumunda bulunur. Oysa tarihsel olarak, İmparatorluk unvanının kalıtsal hâle gelmesi ve önceki naiplik durumunun ortadan kalkmış olmasıyla açıklamak daha olgusal görünmektedir. Kısaca tarihsel seyrin etkili olduğunu ifade etmek tarihsel olmak bakımından daha yerinde bir açıklamadır. Son olarak Zitvatorok’un düşüşü temsil etmediği ifadesi olgusal görünürken “*zaferin hukuki zemine yansıtılması*” ifadesi yeterince açıklayıcı ve gerekçeye dayanır görünmemektedir.

⁸ 1568 ve 1576 tarihli Ahidname’lerde de İmparator unvanı kullanılmıştır. İlaveten bu tarihte Maximilian’ın kardeşleri Tirol kontu Ferdinand ile Avusturya Arşidükü ve Şitirya Dukası Karl’ın da anlaşmaya dahil edilmiş olması (Aydın, 2001 ,s. 28 / 30) İmparatorluğun Habsburglara kalıtsal olması bağlamında değerlendirildiğinde daha anlamlı görünür.

arasında İmparatorlukta ortaya çıkan gelişmelerin görmezden gelinip yalnızca bu iki tarihin karşılaştırılmasıdır ki bu önemli bir metodolojik zafiyettir. Yani 1606 anlaşmasına atfedilen “*protokolde önemli bir değişiklik*” değil tarihsel seyre uygun bir kabulden ibaret olduğu görünmektedir.

Bunun kadar önemli diğer husus yukarıda yer verildiği gibi Habsburgların Kutsal Roma İmparatorluğu bağlamında değerlendirilmemesidir. Yine 1606 yılına dek Osmanlıların Ahitname vermiş olması, 1606’da 20 yıllık anlaşma yapılmış olması “üstünlüğün yitirilmesi” olarak nitelenmektedir. Buna karşın yine tarihi seyre bakıldığında bu tarihe kadar Macaristan üzerinde ahitnamelere rağmen iki tarafın da önemli ölçüde çekişmeye devam ettikleri görülmektedir. Bu anlaşmada, önceki anlaşmalardaki yıllık 30.000 Macar altını ödenmesi yerine⁹ bir defaya mahsus 200.000 kara kuruşa (Papp, 2013) çekilmiş olması da önceki meblağın 6.5 katı olarak yaklaşık yedi yıllık vergiye tekabül etmekte, önemli bir kayıp olarak görünmemektedir. Zira Celâli isyanlarıyla uğraşılmaktaydı ve bu mesele çözüldükten sonra Habsburglar ile yeniden savaş ve anlaşmanın değiştirilmesi imkanının değerlendirilmiş olması muhtemeldir.

Ciddi mali problemleri daha da derinleştiren Anadolu’daki Celâli ayaklanmalarına ve doğu sınırlarında 1603’ten itibaren Safevîler’in karşı harekâtı (Papp, 2013, s. 473) söz konusuydu. Son olarak Stollberg 1606 anlaşmasını “*son derece aleyhte bir uzlaşma*” (Stollberg-Rilinger, 2020, s. 113) olarak niteler.

Ayrıca bu tarihte Macaristan üzerindeki anlaşmazlık 16. yüzyıl boyunca aralıklarla sürdürülen durumdan nispeten değiştiği (Aydın, 2001, s. 11-23) görülmektedir. Dolayısıyla Osmanlı Habsburg münasebetlerinin Kutsal Roma İmparatorluğu’ndaki gelişmelerle ve imparatorluğun yapısıyla ilgili olduğu oldukça sarıh görünmektedir.

Bu değerlendirmeler, bu konudaki son sözü söyleme iddiası ve maksadında değildir. Daha ziyade tarihsel sorgulamayı tetikleyerek tarihsel olgusallığa yaklaşılması konusunda bir kapı açmayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de Osmanlı tarihi bağlamında Habsburglar üzerine önemli çalışmalar yapılmışsa da Kutsal Roma İmparatorluğu bağlamında çalışmaların ve tercümelerin noksan olduğu ifade edilmişti. Bu çalışmada ele alınan kitabın, Türkiye’de önemli bir giriş kitabı hüviyetinde olduğunu, bundan daha kapsamlı tercüme ve araştırmalara kapı aralayabilme potansiyeli taşıdığını ifade etmek gerekir. Kitabın noksan kısımlarına her ne kadar yukarıda yer verilmişse de önemli diğer tercüme bu alandaki boşluğu kapatıp daha sağlıklı tarihsel değerlendirmelere yol açacaktır.

⁹ Gürçan; bu vergiyle ilgili olarak “*Yukarı Macaristan olarak bilinen toprakların önemli bir kısmının bu antlaşma ile Osmanlı hâkimiyetine girmiş olmasıdır. Yukarı Macaristan bölgesinin en önemli şehri Eğri’dir ve antlaşma sonrası Orta Macar denilen ince bir şerit dışında Macaristan topraklarında Avusturya hâkimiyeti artık sona ermiştir. Bir bakıma Eğri’nin fethi ve bu fethin antlaşma ile tanınmasıyla verginin toplanma nedeni de ortadan kalkmıştır.*” (Gürçan, 2021 ,s. 188) açıklamasını verir ki bu da oldukça açıklayıcı olması bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Aydın, Y. A. (2001). *16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg anlaşmaları ve uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Birdal, M.S. (2017). *Kutsal Roma İmparatorluğu ve Osmanlı*, B. Özkul (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cadiou, F., Coulomb, C., Lemonde, A., Santamaria, Y. (2013). *Tarih nasıl yapılır*, D. Çetinkasap (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları
- Çalışkan, S. (2018). *Osmanlı papaları*, Ankara: Gece Akademi.
- Gürcan, F. (2021). Osmanlı-Avusturya rekabetinde Çasarlık imgesi ve Zitvatorok Antlaşması, *Mavi Atlas*, 9(2), 182-190. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1000591>
- Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi* (Cilt 2), E. Afyoncu (Ed.), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Papp, S. (2013). Zitvatorok Anlaşması. Zwemer, Y. ve Marinus, S. (Ed.), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 44, s. 472-474). Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/zitvatorok-antlasmasi>
- Rady, M. (2021). *Habsburglar*, C. Demirkan (Çev.), İstanbul: Kronik Yayınları.
- Stollberg-Rilinger, B. (2020). *Kutsal Roma İmparatorluğu*, M. Tunçay (Çev.), İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.

Araştırmacı Katkısı: Sümeysa ÇALIŞKAN (%100).